

лежності слідів сприяє врахування під час розслідування зазначеної категорії злочинів умов учинення вбивств. При дослідженні правопорушень, що скоєні на маршрутах приміського залізничного сполучення, слід враховувати специфічні умови, що сприяють вчиненню правопорушень: деякі явища, що сприяють маятниковій міграції населення; недоліки в організації приміських пасажирських перевезень; недостатня боротьба з вживанням алкогольних напоїв на об'єктах залізничного транспорту; невтручання та байдужість окремих пасажирів до конфліктних ситуацій та до самих правопорушників; недоліки в розташуванні та використанні сил та засобів служб транспортної міліції [4].

Бібліографічні посилання

1. *Комаринська Ю.Б.* Співвідношення способів скоєння та приховування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті // Іменем закону. – 2008. – № 4. – С. 22-27.
2. *Жила А.С.* Особливості розслідування вбивств, які скоюються на об'єктах залізничного транспорту // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю. – Донецьк, 2002. – С. 115-120.
3. *Аброменкова В.С., Стрелец С.В.* Некоторые особенности расследования убийств на железнодорожном транспорте, замаскированных инсценировками // СибЮрВестник. – 2001. – № 2.
4. *Баранов С.О.* Профілактика злочинів на залізничному транспорті: Навч. посіб. – Одеса, 2007.

Надійшла до редакції 06.09.2011

Т.О. Лоскутов

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.1

ПРИРОДА ПРЕДМЕТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Здійснено дослідження предмета правового регулювання у кримінальному процесі. Обґрунтовано, що поняття «предмет правового регулювання у кримінальному процесі» слід визначати через такі правові категорії: кримінально-процесуальні відносини, кримінально-процесуальну діяльність, права та законні інтереси.

Ключові слова: *предмет правового регулювання; кримінально-процесуальні відносини; кримінально-процесуальна діяльність; права та законні інтереси.*

Исследован предмет правового регулирования в уголовном процессе. Обосновано, что понятие «предмет правового регулирования в уголовном процессе» необходимо определять через такие

правовые категории: уголовно-процессуальные отношения; уголовно-процессуальную деятельность; права и законные интересы.

Ключевые слова: предмет правового регулирования; уголовно-процессуальные отношения; уголовно-процессуальная деятельность; права и законные интересы.

The subject of legal regulation in the criminal process is investigated in article.

It is proved, that the concept of «subject of legal regulation in the criminal process» must be determined through the following legal categories: the criminal-procedural relations; the criminal-procedural activities; the rights and legitimate interests.

Keywords: the subject of legal regulation; the criminal-procedural relations; the criminal procedure activities; the rights and legitimate interests.

Постановка проблеми. Схвалена у 2006 р. Концепція вдосконалення судочинства для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів встановлює, що правове регулювання кримінального судочинства в Україні залишається не реформованим ще з радянських часів: Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р., незважаючи на деяке оновлення, не відповідає вимогам захисту прав людини відповідно до європейських стандартів [7, с. 24]. Концепцією реформування кримінальної юстиції України встановлено, що одним із принципів, на якому має будуватись кримінальна юстиція України, є цілісність та закінченість (функціональна завершеність) регламентації діяльності суб'єктів кримінальної юстиції [8, с. 23]. Включення цих положень до Концепцій є підтвердженням того, що питання щодо визначення предмета правового регулювання у кримінальному процесі залишаються невирішеними.

Предмет правового регулювання тісно пов'язаний з такими категоріями правового регулювання, як «метод правового регулювання», «спосіб правового регулювання», «тип правового регулювання», «механізм правового регулювання». Залежно від особливостей предмета правового регулювання обираються певні юридичні засоби впливу: способи, методи, тип правового регулювання. Однак на сьогодні предмет правового регулювання кримінально-процесуального права є малодослідженим. В Україні відсутні комплексні наукові роботи, присвячені дослідженню вказаної правової категорії. Ця прогалина гальмує процес розроблення проблем удосконалення правового регулювання кримінально-процесуального права та не сприяє підвищенню ефективності процесу практичного застосування статей кримінально-процесуального законодавства. Тому особливої актуальності набувають дослідження щодо визначення предмета правового регулювання у кримінальному процесі.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної

проблеми. Окремі аспекти предмета правового регулювання досліджувалися багатьма вченими з теорії права, такими як С.С. Алексєєв, О.Д. Васильєв, В.М. Горшенєв, М.В. Долгополова, М.П. Карєв, В.М. Коган, Е.В. Кузнецов, Г.П. Курдюк, М.І. Матузов, М.П. Орзіх, І.С. Самощенко, В.Д. Сорокін, В.Н. Протасов, Ю.А. Тихомиров, І.Л. Честнов, М.Д. Шаргородський, Г.Г. Шмельова, Л.С. Явич та ін.

У теорії кримінального процесу окремим проблемам предмета правового регулювання присвячені роботи таких вчених: М.І. Бажанов, В.П. Бож'єв, В.В. Вандишев, Ю.М. Грошевий, В.Г. Даєв, О.П. Дербєнєв, А.Я. Дубинський, В.С. Зеленецький, Л.Б. Зусь, Л.М. Карнєєва, О.М. Ларін, Л.М. Лобойко, П.А. Лупинська, С.Д. Міліцин, В.Т. Нор, О.В. Смірнов, І.Л. Петрухін, М.А. Погорєцький, М.С. Строгович, С.А. Шейфер, С.Д. Шестакова, М.Є. Шумило, Н.А. Якубович та інших. Проте їх дослідження торкалися лише загальних питань предмету правового регулювання.

Особливо слід відзначити роботу С.Д. Міліцина «Предмет регулювання советского уголовно-процессуального права», котра опублікована ще у 1991 р. [13]. У вказаній роботі автор дослідив предмет правового регулювання через суспільні відносини, що врегульовані нормами кримінально-процесуального права. Разом з тим належної уваги не приділялося кримінально-процесуальній діяльності та правам і законним інтересам людини як окремим аспектам предмета правового регулювання у кримінальному процесі. Це можна пояснити тим, що на час видання зазначеної роботи в теорії кримінального процесу панував радянський підхід до визначення поняття предмета правового регулювання через суспільні відносини.

Метою дослідження є науковий результат у вигляді визначення поняття предмета правового регулювання у кримінальному процесі. Для досягнення даної мети слід виконати такі завдання: 1) проаналізувати кримінально-процесуальне законодавство і уявлення в теорії про предмет правового регулювання у кримінальному процесі; 2) визначити поняття «предмет правового регулювання у кримінальному процесі» виходячи із сучасних уявлень про право.

Виклад основного матеріалу. Для визначення предмета правового регулювання у кримінальному процесі проаналізуємо зміст основних систематизованих нормативно-правових актів у сфері кримінального судочинства.

У КПК УРСР 1922 р. було зазначено, що ним визначається порядок провадження кримінальних справ [25]. Не змінилася позиція законодавця на призначення КПК у 1927 р., котре також розумілось як визначення порядку кримінального провадження [24].

Структура чинного КПК України (загальні положення; порушення кримінальної справи, дізнання і досудове слідство; провадження справ у

суді першої інстанції; провадження по перевірці вироків, постанов і ухвал суду; виконання вироку, ухвали і постанови суду; застосування примусових заходів медичного характеру; протокольна форма досудової підготовки матеріалів; провадження у справах про злочини неповнолітніх; видача особи (екстрадиція) [10] вказує на те, що кримінально-процесуальним законом регулюється саме кримінальне провадження. Це підтверджується у ст. 1 КПК, де встановлено, що призначенням останнього є визначення порядку провадження у кримінальних справах [10]. Аналогічну структуру і призначення мають КПК Російської Федерації, Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Республіки Казахстан, Азербайджанської Республіки [19; 20; 21; 22; 23].

У проектах КПК України також підтверджується те, що предметом правового регулювання у кримінальному процесі є провадження у кримінальних справах. Так, проектом КПК, що розроблений Національною комісією із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, встановлюється порядок кримінального (досудового і судового) провадження щодо кримінальних правопорушень (кримінальних проступків і злочинів) та інших діянь, визначених законом України про кримінальну відповідальність [15]. А у проекті КПК, внесеному на розгляд Верховної Ради України народними депутатами В.Р. Мойсиком, І.В. Вернидубовим, С.В. Ківаловим, Ю.А. Кармазіним (реєстраційний № 1233), зазначено, що порядок провадження у кримінальних справах на території України визначається Конституцією України, Кримінально-процесуальним кодексом і міжнародними договорами України [16].

Таким чином, результати аналізу кримінально-процесуальних нормативно-правових актів доводять те, що предметом правового регулювання у кримінальному процесі є кримінальне провадження, тобто діяльність із порушення, досудового розслідування, судового розгляду та вирішення кримінальних справ.

Тепер розглянемо теоретичні уявлення про предмет правового регулювання.

Теоретик права С.С. Алексєєв писав, що предметом правового регулювання є суспільні відносини, котрі об'єктивно можуть «піддаватися» нормативно-організаційному впливу і в даних соціально-політичних умовах потребують такого впливу, здійснюваного за допомогою юридичних норм, усіх інших юридичних засобів, утворюючих механізм правового регулювання [1, с. 292]. Доповненням цього визначення є твердження Ю.М. Оборотова про те, що якщо не зводити предмет правового регулювання до суспільних відносин, то він включає: нормативно встановлене коло учасників правовідносин (суб'єктів права), з визначенням їх ознак; вказівку на обставини, з котрими пов'язана дія правових норм, визначення варіантів поведінки; вимоги до об'єктів правової діяльності і перелік об'єктів інтересу [14, с. 39].

О.Ф. Скакун формулює предмет правового регулювання як сукупність якісно однорідних суспільних відносин, урегульованих правовими нормами (відповідає на запитання «що?»). Авторка зазначає, що предмет правового регулювання вказує, на яку групу суспільних відносин спрямований вплив норм права, зокрема їх диспозицій (прав і обов'язків) [18, с. 349]. Схожої позиції дотримуються В.В. Копейчиков [3, с. 218] та П.М. Рабінович [17, с. 155].

Отже, спираючись на погляди вчених з загальної теорії права, необхідно констатувати, що предметом правового регулювання є суспільні відносини. Однак такий підхід до визначення предмета правового регулювання є виправданим лише у теоретико-правових дослідженнях, де суспільні відносини розглядаються як стабільні, не змінювані. Визначення предмета правового регулювання через суспільні відносини є цінним для теорії розгляду кримінального процесу лише у статиці.

Динамічність реального кримінального процесу зумовлює швидку і часту трансформацію юридичного змісту кримінально-процесуальних відносин, зміну суб'єктного та об'єктного складів вказаних правовідносин. Інтенсивний рух кримінального процесу зводитиме нанівець практичне значення предмета правового регулювання як сукупності кримінально-процесуальних відносин. Тому сумнівною є позиція С.Д. Міліцина, який зазначає: «Кримінально-процесуальне право регулює саме суспільні відносини, що виникають між учасниками кримінального судочинства, а не їхні окремі дії (діяльність)» [13, с. 12].

Предмет правового регулювання у кримінальному процесі здебільшого розглядають як кримінально-процесуальну діяльність державних органів з порушення, досудового розслідування, судового розгляду та вирішення кримінальних справ. Це пов'язано із розумінням кримінального процесу як кримінально-процесуальної діяльності, а не як кримінально-процесуальних відносин. Примат діяльнісного підходу до визначення кримінального процесу зумовлює наявність багатьох робіт, предметом дослідження яких є кримінально-процесуальна діяльність, її особливості. Прикладом є дослідження структурних елементів кримінально-процесуальної діяльності, серед яких виокремлюють: вертикальні (процес, провадження, стадія, процесуальна дія, елементарний процесуальний акт, «квант» процесуальної дії) [4, с. 100-107; 5, с. 232-233]; горизонтальні (мета, завдання, принципи, функції, учасники, засоби, способи, форма, гарантії діяльності та рішення, що приймаються за її результатами) [2, с. 99-100; 9, с. 13; 11, с. 13].

Використання категорії «кримінально-процесуальна діяльність» при формулюванні предмета правового регулювання є доцільним, бо вона відображає особливості кримінально-процесуального законодавства, нормативні положення якого встановлюють порядок і послідов-

ність здійснення дій, процедур та проваджень. Попри це повне виключення із предмета правового регулювання кримінально-процесуального права суспільних відносин є неправильним, оскільки учасниками кримінально-процесуальної діяльності виступають багато суб'єктів, які взаємодіють між собою. А формою такої взаємодії є саме кримінально-процесуальні відносини.

На наш погляд, слушною є позиція Л.М. Лобойка, який зазначає: «... не можна робити категоричних висновків про те, що кримінально-процесуальне право регулює виключно діяльність або виключно суспільні відносини» [12, с. 37]. Кримінально-процесуальні відносини та кримінально-процесуальна діяльність співвідносяться як форма і зміст, котрі характеризують окремі аспекти предмета правового регулювання у кримінальному процесі. Тому предметом правового регулювання у кримінальному процесі є кримінально-процесуальна діяльність, що здійснюється у формі кримінально-процесуальних відносин.

Окрім того, гуманізація кримінального процесу* передбачає врахування результатів сучасних антропологічних досліджень при визначенні предмета правового регулювання кримінально-процесуального права. Об'єктом дослідження сучасної антропології є людина, її права і законні інтереси. Саме останні виділяються вченими як окремий, самостійний предмет правового регулювання кожної галузі права [11, с. 29]. Не є винятком і кримінальний процес, у якому часто обмежуються (а іноді порушуються) права та законні інтереси людини.

Це дає підстави висунути гіпотезу про те, що права і законні інтереси людини є самостійним предметом правового регулювання у кримінальному процесі. Чинне кримінально-процесуальне законодавство чітко регламентує процедури обмеження органами кримінального судочинства прав і законних інтересів людини. Так, положення КПК встановлюють порядок отримання дозволу суду та санкції прокурора на здійснення процесуальних дій, що пов'язані із обмеженням таких прав людини: право на свободу і особисту недоторканність (ст. 165-2, 205 КПК), право на недоторканність житла чи іншого володіння (ст. 177, 178, 190 КПК), право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 187 КПК).

Ще одним аргументом на підтвердження того, що права і законні інтереси людини регулюються нормами кримінального процесу, є положення ст. 400-12 КПК «Підстави для перегляду судових рішень Верховним Судом України». Серед останніх визначено таку підставу, як встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань

* Концепцією реформування кримінальної юстиції України визначено, що одним із принципів, на якому має будуватись кримінальна юстиція України, є гуманізація законодавства у сфері кримінальної юстиції [8, с. 23].

при вирішенні справи судом [10, с. 194]. А міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, є Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), котрий контролює виконання Україною зобов'язань щодо Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод*. Причому ЄСПЛ не вирішує питання щодо кримінальної відповідальності, проте слідкує за дотриманням конвенційних прав та інтересів людини. Тому фактичною підставою для перегляду судових рішень Верховним Судом України є порушення прав і законних інтересів людини під час кримінального судочинства.

Пріоритет прав і свобод людини над діяльністю органів кримінального судочинства встановлює Конституція України, у ч. 2 ст. 3 якої зазначено, що **права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави** (виділено мною. – *Т.Л.*). Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [6, с. 5]. Закріплення цих положень у Основному законі нашої держави свідчить про те, що всі державні органи (у тому числі органи кримінального судочинства) функціонують лише заради забезпечення прав і свобод людини.

З огляду на все вищезазначене необхідно констатувати, що «предмет правового регулювання у кримінальному процесі» є складним поняттям, котре слід визначати через такі правові категорії: 1) кримінально-процесуальні відносини; 2) кримінально-процесуальну діяльність; 3) права і законні інтереси людини. Кожна вказана категорія характеризує окремий аспект предмета правового регулювання у кримінальному процесі.

На підставі проведеного у цій статті дослідження можна зробити такі висновки:

1. Положення кримінально-процесуального законодавства і теоретичні уявлення про предмет правового регулювання у кримінальному процесі є різноманітними, іноді навіть протилежними. Це не сприяє досягненню бажаного результату кримінального судочинства. Тому визначення предмета правового регулювання у кримінальному процесі є нагальною потребою сьогодення.

2. Поняття «предмет правового регулювання у кримінальному процесі» є складним, що слід визначати через такі правові категорії: 1) кримінально-процесуальні відносини; 2) кримінально-процесуальну діяльність; 3) права і законні інтереси людини. Кожна вказана категорія характеризує окремий аспект предмета правового регулювання у кримінальному процесі.

* Підтвердженням того є прийняття 17 липня 1997 р. Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р.» та 23 лютого 2006 р. Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Під час подальших наукових розвідок доцільно зазначити такі напрями дослідження: 1) визначення обсягу предмета правового регулювання у кримінальному процесі; 2) з'ясування меж предмета правового регулювання у кримінальному процесі.

Бібліографічні посилання

1. *Алексеев С.С.* Общая теория права: В 2-х т. – М., 1981. – Т. 1.
2. *Гмирко В.П.* Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: Монограф. – Дніпропетровськ, 2010.
3. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та інші; За ред. В.В. Копейчикова. – К., 2000.
4. *Зеленецький В.С.* Структура советского уголовного процесса // Проблемы правоведения. – 1981. – Вып. 2. – С. 100-107.
5. *Зеленецький В.С.* Структурные элементы советского уголовного процесса // Актуальные проблемы государства и права в современный период. – Томск, 1981. – С. 232-233.
6. Конституція України // Конституція Автономної Республіки Крим: Зб. нормат. актів. – К., 2007.
7. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006 // Офіційний вісн. України. – 2006. – № 19. – С. 23-37.
8. Концепція реформування кримінальної юстиції України: схвалена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 // Офіційний вісн. України. – 2008. – № 27. – С. 20-29.
9. Кримінальний процес: Підруч. / За ред. Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної. – Х., 2010.
10. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 17 серп. 2010 р. – К., 2010.
11. *Лобойко Л.М.* Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій. – 2-ге вид., змін. і доп. – К., 2008.
12. *Лобойко Л.М.* Методи правового регулювання у кримінальному процесі України: Дис... д-ра юрид. наук. – Дніпропетровськ, 2006.
13. *Милицин С.Д.* Предмет регулирования советского уголовно-процессуального права. – Свердловск, 1991.
14. *Оборотов Ю.М.* Теорія держави і права (прагматичний курс): Екзаменаційний довідник. – Одеса, 2004.
15. Проект Кримінального процесуального кодексу України, підготовлений робочою групою Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aau.edu.ua/up/docs/kpk_final.html.
16. Проект Кримінально-процесуального кодексу України, внесений на розгляд Верховної Ради України народними депутатами В.Р. Мойсиком, І.В. Вернидубовим, С.В. Ківаловим, Ю.А. Кармазіним (реєстраційний номер № 1233 від 13 грудня 2007 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=31115.
17. *Рабінович П.М.* Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. – К., 2001.
18. *Скакун О.Ф.* Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підруч. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х., 2009.
19. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской республики (вступил в силу с 1 сентября 2000 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helionprime.az/download.php?sened=down%2Flegislation%2Fru%2F%D3%E3%EE%EB%EE%E2%ED%EE%EF%F0%EE%F6%E5%F1%F1%F3%E0%EB%FC%ED%FB%E9+%EA%EE%E4%E5%EA%F1+%C0%E7%E5%F0%E1%E0%E9%E>.

20. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: Принят Палатой представителей 24 июня 1999 года. Одобрен Советом Республики 30 июня 1999 года: Текст Кодекса по состоянию на 15 сентября 2004 г. – Мн., 2004.

21. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: Учеб.-практ. пособие. – Алматы, 2002.

22. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова (вступил в силу с 14 марта 2003 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14512/preview>.

23. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. – 14-е изд. – М., 2008.

24. Уголовно-процессуальный кодекс УССР. – Офиц. изд. в редакции 1927 года. – Х., 1927.

25. Уголовно-процессуальный кодекс УССР. – Офиц. издание. – Х., 1925.

Надійшла до редакції 21.06.2011

І.А. Петрова

кандидат технічних наук, доцент

*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.982.327 : 006.063(477)

ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКУВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Визначено послідовність дослідження маркування експертом-товарознавцем при проведенні судово-товарознавчих експертиз та систематизовано способи виявлення інформаційної фальсифікації.

Ключові слова: *маркування, засіб ідентифікації, інформація, інформаційна фальсифікація, товарні і фірмові знаки, штрихове кодування.*

Определена последовательность исследования маркировки экспертом-товароведом при проведении судебно-товароведческих экспертиз и систематизированы способы выявления информационной фальсификации.

Ключевые слова: *маркировка, способ идентификации, информация, информационная фальсификация, товарные и фирменные знаки, штриховое кодирование.*

In the article the sequence of marking examination by commodity expert on conduction of forensic and commodity examination is determined and the methods of detection the falsification of the information are systematized.

Keywords: *marking, means of identification, information, falsification of information, trademarks and logos, bar coding.*

Постановка проблеми. У період формування ринкових відносин та приватизації підприємств збільшується ймовірність появи фальсифікованих товарів. З метою запобігання виробництва та реалізації під-